

Nagy irók, szemtanúk MÁRCIUS 15.:RÓL

A magyar történelem legszebb napjának, 1848 március 15-ének eseményeit czeryni formában örökítette meg az irodalom. Mi ill a leghitelesebb tanúkat, a korlárszereplőket szólaltatjuk meg, a klasszikus tanúk mellé véve a soronkövetkező nemzedék nagy íróját, Mikszáth Kálmánt, aki — mint Jókai életrajzából tudjuk — a nagy nap történelének minden mozzanatát kinjomoztá és megírta.

Petőfi Sándor naplójából:

Üdvöz légy születésed napján, magyar szabadság! először is én üdvözellek, ki imádkoztam és küzdöttem érted, üdvözellek oly magas örömmel, a milyen mély volt fájdalmam, midőn, nélkülöztünk tégedet!

Oh, szabadságunk, édes kedves újszülött, légy hosszú életű e földön, élj addig, míg csak él egy magyar: ha nemzetünk utolsó fia meghal, borulj rá szemfedő gyanánt... s ha előbb jön rád a halál, rántsd magadul sírodba az egész nemzetet, mert tovább élnie nélküled gyalázat lesz, veled halnia pedig dicsőség!

Ezzel köszöntelek, ez legyen utralód az életben. Élj boldogul!... nem kívánom, hogy ne találkozzál vésekkel pályádon, mert az örökké nyugodt élet félhalál, de legyen mindig férfierőd a véseken diadalmaskodni!

Késő éj van. Jó éjszakát, szép csecsemő... szép vagy te, szebb minden országbeli testvérednél, mert nem fűrödtél vérben, mint azok, téged tiszta örömkönnyek mostak; és bölcsöd párnái nem hideg, merev holttestek, hanem forró, dobogó szívek. Jó éjszakát!... ha elalszom, jelenj meg álamban úgy, a milyen leszesz férfikorodban, a milyen nagynek, ragyogónak, a világtól tiszteltnek én remélek!

(Pest, március 15. 1848.)

Vajda János: Petőfi napja

Talán Budapesten is történtek volna erőfeszítések, mint egész Európa minden nagy városában, az akkor oly szédítő varázsú Páris forradalmának utánzására; de egyet, mint szemtanu, bizonyosnak merek állítani, tudniillik, hogy Petőfi nélkül a március 15-i nap eseményei nem történnek meg.

Még talán csak kísérlet sem történik, hogy forradalmi cselekvés terére ragadják a fővárost, melynek lakossága akkor még csekély, a jelenleginek egyötöde, nagyobb részben pedig német és politikailag elszomorítólag éretlen volt.

De volt egy nagy, mindennel fölérő tényező. Petőfi egyéniségének hódító varázsa. Az ifjúságnak egy bizonyos szellemesebb része mindig lelkesedik a költőkért, és maga is dicsre vágyódik. És rendszeren ezek az ifjúság vezetői. Ezek szemében Petőfi egy rendkívüli, szinte emberfeletti tünemény, kielégíthetetlen csodálat tárgya volt és boldog az, aki közelébe férközhetett.

Ez volt a szerencsénk, azaz hogy a nemzeté.

Mert ez a dicsfény tette lehetővé, ez adta a nemzeti történelemnek az 1848. március tizenötödikét.

De Petőfi nélkül vagy nem is kezdődik, vagy puccs lesz belőle.

(Vasárnapi Ujság, 1895. 11. sz.)

Jókai Mór: Március 15.

A nagy napot fényesen kellett bevégezni, a várost estére kivilágították s a színházban ingyen előadást tartottak: „Bánk bán” lett rögtön kitzúve.

De az egyszer extasisba hozott közönségnek nem volt már türelme Petur bán jámbor oppositóját végig hallgatni. Neki a „Talpra magyar” kellett!

Mit lehetett tenni, II-ik Endre fényes udvarának, Bánk bánostól, a királynéstől félre kellett állni s komparsériát képezni Egressy Gábor körül, ki egyszerű atillában, karddal az oldalán, a színpad közepére lépett s hatalmas előadásával elszalavta Petőfi lelkesítő költeményét.

Ez jó volt, de mind kevés volt.

Ekkor az egész játszó személyzet elénekelt a „Szózatot”. A parterre közönség, a karzatok belénekeltek a kardalba.

Ennek is vége lett.

Mit adjunk még?

A zenekar rázendítette a Háköczy-rohanót.

Ez gyujtott, de nem oltott.

Pedig most már arra lett volna szükség. A felhevült közönség szomjas volt a diadalmamortól.

Ekkor egy hang elkialtá a karzatról:

Éljen Táncsics!

S arra az egész néptömeg rázendíté egyszerre:

Lássuk Táncsicsot!

Iszonyú láрма lett belőle: Táncsics nem volt kéznél, valahol kinn lakott a Ferencvárosban. De ha közel lett volna is, kegyetlenség lesz vala egy megtört, roskatag, beteg embert a színpadra hurczolni, hogy ott, mint valami híres muzsikus, hajtogassa magát a nép előtt.

(A tengerszemű hölgy.)

Mikszáth Kálmán: A nagy nap

A zaj folyton erősödik, míg végre orkánná fajul. Degre egy páholyból próbált beszélni, hogy Táncsics el van törődve, otthon pihen. Vasváry a karzatról kiáltozott valami beszédfélét. Petőfi egy zártszékre állt fel, hogy a közönséget kívánságáról lebeszélje, nem akarván a nap komoly eredményeit a színházi komédiákkal és esetleges derült jelenetekkel összekeverni. De a lármában elvesztek szavai. Mindenki beszélt, mindenki dühbel követelte Táncsicsot, többen a padot verték és a lábaikkal dobogtak, hogy nekik senki se kell, csak Táncsics.

Ekkor Jókainak az az ötlete támadt, hogy fölszalad a színpadra és onnan szól a néphez.

Ugy amint volt, rohant fel karbonari köpönyegében s erősen behorpadt czillinder kalapja mellett egy óriási veres tollal, de egyszerre meghökkent, a lába legyökerezett.

Egy tünemény állt előtte. A forradalmár előtt egy királyné. Gertrudis. A legszebb Gertrudis Magyarországon.

Laborfalvi Róza levett a saját kebléről egy nemzeti színű kokárdát és a Jókai szíve fölé tűzte, aztán a szeme közé nézett melán, édesen, rejtelmesen. És Jókai é pillanatban érezte bizsergő ereiben, hogy ez a nézés az ő jutalma a végzettől a mai napért, és hogy ez a jutalom egy egész életre szól.

(Jókai Mór élete és kora.)

Vörösmarty Mihály: Az átalakulás napjai

Igy állt az ország, midőn a szabadság villanyszerű ütése hozzánk megérkezett.

Ennek befolyása alatt született a pesti 12 pont mártius 15-én, az azonnal elfoglalt sajtó által szabadon nyomtatva. A néptömeg az egyetem előtt, a múzeum terén, a színházban Petőfi versei szerint a legnagyobb lelkesedéssel esküdött a szabadsághoz. Ez volt az első szabad nyomtatvány.

E pillanat óta Pest forradalmi állapotban volt. Nemzeti háromszín lobogott mindenfelé, a sasok s idegen színek eltűntek, a sajtó folyvást szabadon működött. Csoportozatok, népgyűlések izzaszték, örvendezteték egymást bal és jó hírekkel, melyek közül a jók hiedelemre, s ez által erőre kaptak, a balhírek vagy hamar felejtettek vagy, ha módjában állt, a nép azonnal nyomokba járt, s ellenszert sürgetett, vagy talált. A régi hatóságok: megyei, városi megváltoztak zárt vagy kiváltságos természetűek: rendtartó választmánynyá alakulva, megnyiták termeiket az összes népnek, hogy kívánságainak vagy magok eleget tegyenek, vagy sikert eszközöljenek. A helytartótanács megmaradt hatalmával józanul élve, sőt azt csak most használva hozzáálló bátorsággal, törvényes színt adott a nép által részint tetteleg elfoglalt, részint sürgetett jogoknak.

A mozgalmak élén bátor, lelkes férfiak állottak, ifjak és korosbak bátorítva és csillapítva, két egymástól elválaszthatatlan dolgot tartván folytonosan szemök előtt: a rendet és a szabadságot.

(Pest, máj. 1848.)

Petőfi Sándor

Vajda János

Jókai Mór

Mikszáth Kálmán

Vörösmarty Mihály

